

Üçüncü Hakikat'te "hikmet ve adaletten" haşrin ispatı yapılmaktadır. Hikmet ve adalet denilince nelerin anlaşılması gerektiğini maddeler halinde öğrenebilir miyiz? Çünkü bunlar Külliyat'ın çok yerlerinde anahtar kelime olarak kullanılmaktadır.

Hikmetin en yaygın manası **"gaye, fayda, sır"**dir. **Sır**, hemen anlaşılması zor olan ince manalar, derin maksatlar ve faydalar demektir.

Hikmetin zıddı **abesiyettir**. Yapılmasında hiçbir fayda olmayan, söylenmesinde hiçbir mana bulunmayan boş işler ve sözlere **"abes"** denir.

Kâinat, baştan başa ilim ve hikmetle yazılmış İlâhî bir kitaptır. Üstat Hazretleri fenler için **"cevasis" (casuslar)** tabirini kullanır. Kâinatta gizli olan hikmeleri araştıran her ilim Allah'ın bütün işlerinin son derece hikmetli olduğunu ortaya koyarlar. İnsan, kâinatın bir küçük misali olduğundan aynı hikakati her bir insan kendi vücudundaki İlâhî sanatlarda ve rabbanî icraatlarda rahatlıkla görebilir ve okuyabilir. Saçtan tırnağa, akıldan hafızaya kadar bütün maddî ve manevî cihazlarımız hikmetle dokunmuştur. Hiçbiri faydasız, abes değillerdir.

Bu kısa açıklamadan sonra hikmetin ifade ettiği manaları maddeler halinde sıralayalım:

- **Hikmet**; işleri en doğru ve uygun biçimde yapmaktır.
- **Hikmet**, eşyanın hakikatinden bahseden bir ilimdir. Bu manada felsefeye de ilm-i hikmet denilmiştir.

Üstat ise **"ilm-i hikmet dedikleri felsefe"** ifadesiyle, bu tarife iştirak etmediğini göstermektedir. Zira, aklın mahsulü olan felsefenin, özellikle metafizik sahada, çok yanlış tahminlerde bulunduğu, batıl hükümlere vardığı bilinmektedir. Bunların ise hikmetle bir ilgisi olamaz.

İlâhî Fermanın bir isminin de **Kur'an-ı Hakîm** olması çok manalıdır. Ona uyan kişi inançta ve düşüncede istikamet yoluna girmiş demektir. *"Necisin, nereden gelip nereye gidiyorsun? Bu dünyada vazifen ne? Bu kâinat ve ondaki hadiseler ne mana ifade ediyor?"* sorularının doğru cevapları ancak Kur'an'dan öğrenilebilir.

- **"Hikmet, eşyada gizli İlâhî sırlar ve gayeler"** şeklinde de tarif edilmiştir.
- **Hikmetin** bir tarifi de **"ilimle beraber amel"** şeklindedir. Sadece ilim olursa

buna hikmet denilmiyor. Bir kişi içkinin zararlarını mükemmel şekilde anlattığı halde iki içmeye devam ediyorsa, bu şahsa “*hikmet sahibi*” denilmiyor.

Son verdiğimiz tarifi, bazı zatlar “*faydalı ilim ve salih amel*” şeklinde ifade ediyorlar.

- **Hikmet**, insandaki akıl kuvvesinin istikamet üzere kullanılmasıdır. Nur Risalelerinde insandaki kuvve-i akliyenin ifrat mertebesinin cerbeze (hakkı batıl, batılı hak gösretecek kadar aldatıcı bir zekâ), tefrit mertebesinin gabavet (anlayış kıtlığı, aptallık), istikametinin ise hikmet olduğu ifade edilir. Hikmetle ilgili iki ayet-i kerime:

“Kime hikmet verilmişse ona büyük hayır vermiştir.” (Bakara, 2/269)

“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et.” (Nahl, 16/125)

Adalet kavramını da ana hatlarıyla şöyle ifade edebiliriz:

- **Adaletin** kelime manası hak ve hukuka uygunluk demektir.

- **İlâhî adalet ikiye ayrılıyor.** Birisi her hak sahibine hakkını vermek, diğeri ise zalimleri cezalandırmak.

Cenâb-ı Hak, hayat verdiği bir mahlukuna görme, işitme gibi duygular da veriyor. Bunlar hayat için zarurî ihtiyaçlardır. Öte yandan, canlılara mide verdiği gibi rızık da yaratıyor. Bu rızık bulmaları için o hayat sahibine bir takım cihazlar takıyor. Kuşlara kanat, aslanlara pençe vermesi gibi. Adaletin bu şikkının bu dünyada sayılamayacak kadar örnekleri vardır.

Diğeri şık olan “**zalimlerin cezalandırılması**” ise büyük bir çoğunlukla ahirette tahakkuk edecektir. Bu imtihan dünyasında peşin mükâfat verilmediği gibi peşin ceza da verilmiyor. Bazen, ibret için, bu dünyada da zalimlerin ceza gördüğü oluyor.

Ahirette insan zerre kadar hayır işlemişse onu yazılmış olarak bulacak ve görecek, aynı şekilde zerre kadar şer işlemişse onu da görecek. Bu görme olayı mahşer meydanında, mizan safhasında olacak, günahların ve sevapların hangisi galip gelirse ona göre insan cennete yahut cehenneme gidecektir.

İnsanların adalet uygulamalarında da iki farklı adalet tarzı ortaya çıkmaktadır:

Adalet-i mahza ve adalet-i izafiye.

Adalet-i mahza, “*tam ve mükemmel adalet, bir ferdin hakkını bütün insanlar için de olsa feda etmeyen adalet*” şeklinde tarif edilmektedir. **Adalet-i izafiye ise** “toplumun menfaati için ferdi feda eden”, bir başka ifadeyle “küllün selameti için cüzü feda eden” adalettir.

Bir şahsın arazisinden yol geçiyor ve istimlâk edilmesi gerekiyorsa, adalet-i mahzaya göre o şahıs razı olmadıkça arsası istimlâk edilemez. Adalet-i izafiyeye göre ise edilir.

Üstad'ın şu ifadesi bu noktada çok önemlidir:

“Adalet-i mahza kabil-i tatbik ise, adalet-i izafiyeye gidilmez, gidilse zülümdür.” ([Mektûbat, On Beşinci Melktup](#))